

Ashok Bhalotra maakt zich zorgen

INRICHTING LANDGOEDEREN

Straatbaksteen veelvuldig toegepast

Nootdorp heeft
harmonieus winkelhart

CONTOU! STRAATBAKSTEEN

FORUM OVER
RUIMTELIJKE INRICHTING
DECEMBER 2004

#06

INHOUDSOPGAVE

4 / 7

Architect en stedenbouwkundige Ashok Bhalotra is bezorgd over de kwaliteit van de openbare ruimte in Nederland. Daarbij spelen financiële afwegingen een rol, maar de creativiteit in veel ontwerpen moet volgens Bhalotra naar een hoger niveau gebracht worden.

8 / 10

Winkelcentrum De Parade in Nootdorp is enkele jaren geleden aangelegd op de plaats van een voormalige draf- en renbaan, tussen het oude centrum en de nieuwbouw van Vinex-locatie Ypenburg. Daarbij heeft architect Jos van Eldonk bewust gekozen voor een harmonieuze overgang, zonder fantasieloze elementen.

11

Als minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit legt Cees Veerman in een column de link tussen boeren en straatbaksteen. Op het eerste gezicht hebben ze wellicht weinig gemeen, maar agrariërs en gebakken straatstenen worden steeds vaker betrokken in de toenemende discussie over de ruimtelijke kwaliteit van Nederland.

12 / 15

Ook met het nieuwe KOMO-certificaat is de kwaliteit van straatbaksteen gewaarborgd. Door de invoering van CE-markering moet de KOMO-certificering per 2005 aan andere eisen voldoen. De aanpassing is groot, maar draagt bij aan kwaliteitszorg.

16 / 21

Straatbaksteen als verhardingsmateriaal wordt veelvuldig toegepast op historische én nieuwe landgoederen. De karakteristiek van gebakken straatsteen past immers prima bij de stijl en allure van kastelen en buitenplaatsen.

22 / 26

Steden langs de rivier. Dat is de titel van een nieuwe serie waarmee Contour Straatbaksteen de komende uitgaven nadrukkelijk kijkt naar de invloed van de Nederlandse rivieren op de inrichting van de openbare ruimte van nabijgelegen steden. Deze keer staan de IJssel en daarmee Deventer, Zutphen en Doesburg centraal.

27

Één boek, maar dan wel een hele dikke uitgave, wordt besproken in deze Uitgelezen. Het betreft 'Publieke ruimte - een andere aanpak'. Het biedt een interessante kijk op de openbare ruimte in België in relatie tot Europa.

28 / 31

De recentelijke herinrichting van het centrum van Gouda heeft de Zuid-Hollandse stad een totaal ander aanzicht gegeven. Het rommelige karakter van de binnenstad heeft plaatsgemaakt voor een sober, strak en rustig straatbeeld.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van de Stichting Promotie Straatbaksteen. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Redactie

Dick Tommel (hoofdredacteur),
Elize Aalbers, Theo van Baal, Tanja Bongers,
Climmy Hanssen, André van den Hul,
Michiel Nieuwenhuys en Robert Stuyt

Raad van Advies

Paul van Beek (Paul van Beek Landschappen BNT), Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling) en Jan Stigter, (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

Stichting Promotie Straatbaksteen

Postbus 80523, 2508 GM 's-Gravenhage
T 070 - 7503100, F 070 - 3544631
E info@straatbaksteen.com
I www.straatbaksteen.com

Bladmanagement

Van Zandbeek corporate communicatie,
Harrit Hoppenbrouwers, André van den Hul
en Fred Wijers

Vormgeving

Ten Bosch design, Esther van Gompel

Fotografie

Picture Productions (Hans Hebbink),
Michel Sablerolle (foto's pagina's 5 en 6),
KuiperCompagnons (foto's pagina 7),
ING Real Estate (foto pagina 10),
René de Gilde (foto pagina 11), P. Meijer,
Rijksdienst voor de Monumentenzorg
(foto pagina 18).

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan,
mits bronvermelding.

KARAKTERISTIEK

In eerdere uitgaven van Contour Straatbaksteen is vaak gesproken over de specifieke uitstraling van straatbaksteen en de sfeer die het materiaal op veel locaties oproept. Het is lastig in woorden uit te leggen wat daarmee precies bedoeld wordt. De koppeling echter tussen straatbaksteen en de inrichting van de buitenruimte op landgoederen kan eenvoudig worden gemaakt. Juist vanwege die karakteristiek en de echtheid van gebakken straatsteen. In dit themanummer laten we zien welke bepalende rol het materiaal speelt bij Nederlandse landgoederen, buitenplaatsen en kastelen.

Architect en stedenbouwkundige Ashok Bhalotra toont in een boeiend interview zijn bezorgdheid over het lot van de openbare ruimte in de toekomst. Bhalotra, geestelijk vader van onder andere het Amersfoortse stadsdeel Kattenbroek, vindt dat de buitenruimte in ons land steeds minder uitnodigt om er te verblijven en te recreëren, terwijl dat wél het uitgangspunt zou moeten zijn.

Die 'opdracht' heeft architect Jos van Eldonk zich zeer ter harte genomen bij zijn ontwerp voor winkelcentrum De Parade in Nootdorp. Hij heeft daar een naadloze overgang tussen het oude centrum en de nieuwbouw van Vinex-locatie Ypenburg gecreëerd, mede door het gebruik van straatbaksteen. Ook hebben we een kijkje genomen in Gouda, waar na een grootscheepse herinrichting de binnenstad een totaal ander straatbeeld heeft gekregen.

In deze uitgave van Contour Straatbaksteen ook aandacht voor techniek. Door de invoering van CE-markering moet de KOMO-certificering voor straatbaksteen, en overigens ook voor tal van andere bouwstoffen, per 2005 aan andere Europese eisen voldoen. De aanpassing in het nieuwe KOMO-certificaat is groot, maar draagt bij aan kwaliteitszorg.

Met een nieuwe serie, getiteld Steden aan de rivier, gaan we op zoek naar de invloed van de Nederlandse rivieren op de openbare ruimte van de steden in de nabijheid van het water. In deze eerste aflevering hebben we de Hanzesteden Deventer, Zutphen en Doesburg onder de loep genomen.

Ook deze laatste uitgave van 2004 biedt dus weer veel interessante informatie over projecten en mensen in de wereld van de ruimtelijke inrichting.

Dr. D.K.J. Tommel

voorzitter Stichting Promotie Straatbaksteen

ARCHITECT EN STEDENBOUWKUNDIGE ASHOK BHALOTRA:

‘We zijn bang niet origineel gevonden te worden’

Hij zit er ontspannen bij in zijn ruime werkkamer in de Van Nelle Ontwerpfabriek in Rotterdam, maar schijn bedriegt toch enigszins. Deze al vroeg tropisch aanvoelende augustusochtend nodigt niet bepaald uit tot opwinding, maar desondanks toont Ashok Bhalotra op gepaste manier zijn emoties. Vooral daar waar het de openbare ruimte betreft. “Ik maak mij ernstig zorgen. In een goede publieke ruimte voel je je welkom, die nodigt uit tot intensief gebruik. Helaas is dat in Nederland steeds minder vaak het geval.”

Ashok Bhalotra (1943) en de openbare ruimte zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Voor de Rotterdamse architect en stedenbouwkundige staat ze aan de basis van elk project, van welke schaalgrootte dan ook. Maar dat betekent niet dat die buitenruimte ook de aandacht krijgt die het verdient. Integendeel. “We zijn in Nederland zó ontzettend zuinig met investeringen, we willen altijd voor een dubbeltje op de eerste rang zitten. Dat vind ik zo’n bekrompen, door louter zakelijke motieven ingegeven houding. En ik weet dat het te eenvoudig is om projectontwikkelaars daarop aan te kijken, want ook de consument zou beter moeten weten. Als je toch een woning wilt kopen in een nieuwbouwproject, dan kijk je toch om je heen? Wat is de

Maar het zijn niet alleen projectontwikkelaars, beleggers, overheden en consumenten van wie Bhalotra die actievere rol verlangt, het is ook de eigen beroepsgroep die nog te vaak ontwerpt om te ontwerpen. “Functionaliteit is hét uitgangspunt bij een goede openbare ruimte”, zegt de directeur van KuiperCompagnons. “Het Schouwburgplein in Rotterdam van Adriaan Geuze vind ik een goed voorbeeld. Het uitgangspunt daarbij is prima, die houten vlonder vind ik prachtig, hetzelfde geldt voor de banken, schitterend. Punt is dat Adriaan daarna voor mijn gevoel is doorgeslagen, alle goede bedoelingen ten spijt. Want formatie heeft helaas een schaduwkant: deformatie. De functionaliteit staat voor mij echt ter discussie. Maar daarbij spelen

“Functionaliteit is hét uitgangspunt bij een goede openbare ruimte”

kwaliiteit van de ruimte om je eigen huis heen? Ik zie langzaam een veranderende houding, maar de meeste Nederlandse consumenten zijn nog steeds erg gericht op hun eigen woning, hun eigen tuin en niet voldoende kritisch naar de omgeving. In Heerenveen hebben we een project gedaan (Schoterwoud, red.) waar eerst de lanen, de bomen en andere ruimtelijke elementen zijn aangelegd. Helaas nog een uitzondering. Maar dan zie je dat huizenkopers daarvoor toch echt gevoelig zijn, dat de kwaliteit van die openbare ruimte dan van doorslaggevende aard kan zijn.”

comfort en gebruik ook een belangrijke rol. Een goede publieke ruimte moet voor iedereen toegankelijk zijn, niet alleen voor de gemiddelde Nederlander. Hoe minder obstakels en belemmeringen, hoe beter. De kracht zit meestal in de eenvoud.”

VRIEND EN VIJAND

Het Rotterdamse voorbeeld daargelaten, hoe zou het dan wel moeten? Hoe vormt zich de ideale openbare ruimte volgens Bhalotra? Want over de uitgangspunten zijn vriend en vijand het vaak wel eens, hoe komen we dan toch telkens weer aan

Ashok Bhalotra: “Een goede publieke ruimte moet voor iedereen toegankelijk zijn. Hoe minder obstakels en belemmeringen, hoe beter.”

een andere, later toch weer voor verbetering vatbare uitwerking?

“Mijn basis is zintuiglijk bepaald. Uiteraard speelt esthetica, overigens net als ethica, een belangrijke rol, maar er is meer dan alleen maar zien. Als ontwerpers moeten we ons daadwerkelijk verplaatsen in de gebruiker, in zijn schoenen gaan staan en kijken wat hij hoort, ruikt en voelt. Uit het ontwerp moet sensualiteit en een vleugje romantiek spreken. Kijk maar eens hoe dat is ingevuld bij de parken in Parijs, echt mijn stad. De gebruiker moet later echt het gevoel hebben dat het plein of park speciaal voor hem bedacht is, het dient maatwerk te zijn. En een kwetsbaar ogende openbare ruimte roept tederheid op. De Lijnbaan in Rotterdam had in de jaren zeventig talloze plantenbakken als groenvoorziening. De jongeren van toen schopten wel uit baldadigheid tegen rolluiken, maar lieten de planten keurig ongemoeid. Ze kochten zelfs een bloemetje voor hun vriendin bij de kiosk in plaats van ze uit de bakken te rukken. Het draait toch altijd om sfeer. Want met techniek kun je alles maken, maar de centrale vraag is altijd: spreekt het de gebruiker aan? Want een buitenruimte die niet benut wordt, die stil en verlaten is op een prachtige zomerdag, is ten dode opgeschreven.”

STANDAARDSCHUTTINGEN

Bhalotra is ervan overtuigd dat de kracht van een goede openbare ruimte voor een belangrijk deel schuilt in het onverwachte element. “Het kan vaak om simpele dingen gaan als bijvoorbeeld een bijzonder vormgegeven muurtje op de scheiding van openbaar en privé-terrein, waarom denken we in Nederland altijd direct aan standaard schuttingen. In een goed ontwerp gaat het erom dat je soms met het aanbod ook de vraag creëert. In Kattenbroek hebben we destijds in de vijver een eilandje gesitueerd, zonder dat we op dat moment daarvoor al een duidelijke bestemming hadden. Nu wordt het gebruikt als podium voor cultuur en kunst en is het eilandje een kenmerkend onderdeel van de buitenruimte geworden. Niet alles hoeft direct een duidelijke functie te hebben, die kan ook spontaan ontstaan.” ➤

ASHOK BHALOTRA

Ashok Bhalotra (1943) is opgeleid in India tot architect/stedenbouwkundige. Na zijn afstuderen is hij werkzaam geweest in India en Koeweit. Vervolgens werkte hij vier jaar in Parijs bij Woods & Candalis en bij Anatole Kopp. Sinds 1971 is hij verbonden aan KuiperCompagnons, Landschap B.V. in Rotterdam en Arnhem. Naast projecten in Nederland heeft hij ook plannen ontwikkeld in het buitenland. Hij is met name bekend geworden door Kattenbroek, een woonwijk van ruim 5.000 woningen ten noorden van Amersfoort.

Nevenactiviteiten

- Bestuurslid van de Stichting Prins Claus Fonds voor Cultuur en Ontwikkeling
- Voorzitter van het bestuur van het Stimuleringsfonds voor Architectuur

Selectie van projecten

- **2003 - heden** Studie naar de mogelijkheden van het Middengebied in Noordwijk. Opdrachtgever: gemeente Noordwijk.
- **2003 - heden** Structuurplan Hoogeveen. Opdrachtgever: gemeente Hoogeveen
- **2003** Meervoudige opdracht voor het ontwerp van het havengebied van Haderslev in Denemarken.
- **2002 - 2003** China, Shanghai. Internationale competitie voor een masterplan voor het Eco-forest Park in Shanghai Chongming East Headland. Het park wordt gesitueerd op een 20 km² groot terrein.
- **2002** IJsland, Harnarfjordur, een stad in de buurt van Reykjavik, IJsland. Eerste prijs van een meervoudige competitie voor een ontwikkelingsvisie voor een gebied van 55.000 m² en 600 woningen.

- **2002** Eerste prijs met het ontwerp Het Dotterlandschap in het kader van het door Habiforum uitgeschreven prijsvraag voor het Waterlandschap van de Toekomst in Rijnenburg.
- **2001 - 2004** Ontwerp van Gaoqiao stad. Stedelijke ontwikkeling (5,6 km²) en recreatiefaciliteiten (3,6 km²) naar Hollands model in Pudong New Area, Shanghai, China. Architectonisch ontwerp van een Cultural Square in Gaoqiao.
- **1998 - heden** Stad van de zon, Heerhugowaard-Zuid, Heerhugowaard. Stedenbouwkundig ontwerp van een wijk van circa 2.600 woningen.
- **1997 - 1998** Overstappen. Grand design for the small scale. Parallelstudie naar de Hogesnelheidslijn-Zuid.
- **1995 - heden** Sijtwende, Voorburg. Een stedenbouwkundig ontwerp dat woningen combineert met een gedeeltelijk overtunnelde regionale weg (in uitvoering).
- **1995 - 1996** Kustlocatie. Masterplan en haalbaarheidsstudie voor een zeewaartse uitbreiding van Zuid-Holland tussen Scheveningen en Hoek van Holland.
- **1994** Grensoverschrijdend bedrijvenpark, Aachen-Heerlen. Ontwikkelingsplan voor een hoogwaardig bedrijventerrein (700.000 m² b.v.o.).
- **1992 - 1997** City Fruitful, Dordrecht. Ontwerp voor een nieuwe ideale stad met vier kernthema's: Energie, Ecologie, Economie and Emoties. Het concept is gebaseerd op een combinatie van wonen en glastuinbouw.
- **1988 -1996** Stedenbouwkundig ontwerp en supervisie van de architectuur van Kattenbroek.

Over het concept van Kattenbroek, het Amersfoortse stadsdeel dat Bhalotra ruim vijftien jaar geleden ontwikkelde, is de Rotterdammer jaren na dato nog steeds tevreden. Kattenbroek maakte vooral door de nauwgezette architectonische en stedenbouwkundige samenhang veel indruk. "Vooral de opzet met de seizoenen en de invulling daarvan met de kleuren van bomen en planten, vind ik nog steeds prachtig. Ik zou het ook zo weer doen. Wat niet geslaagd is en dat is momenteel wel een heet hangijzer in Kattenbroek, is het feit dat de jeugd geen echte plaats heeft om te spelen. In mijn beleving zouden de prachtige velden daarvoor zeer geschikt zijn, maar het lukt dus niet om de jongeren daar te krijgen. Het is altijd lastig om voor jeugd een openbare ruimte in te richten, maar ik had ook meer eigen initiatief verwacht. Die kinderen moeten gewoon een bal pakken en daar gaan voetballen, klaar. Er is weinig spontaniteit in Kattenbroek, het moet allemaal zo georganiseerd zijn. En als bewoners dan ook nog bang zijn voor een bal in hun keurig geharkte rozentuintje, dan houdt het voor mij eigenlijk wel op."

BELEVING

Gelukkig voor Bhalotra gaat het er in andere landen totaal anders aan toe. Hij werkt momenteel veel in China waar de condities hem meer aanspreken. Zowel qua schaalgrootte, maar vooral wat betreft de beleving. "De buitenruimte in steden als Beijing en Sjanghai, daaraan besteedt de lokale overheid echt aandacht. En de Chinezen waarderen dat ook, op een mooie zomeravond zijn er duizenden mensen te vinden in parken en op pleinen; ze dansen, dichtten en schilderen. Daarmee beleven ze die buitenruimte op een hele intensieve, pure manier. En dat is iets wat de nuchtere, koele Nederlander nooit zal doen."

Bhalotra stelt dat ook ontwerpers in Nederland zich te veel door die zakelijke attitude laten leiden. "We beschikken best over goede landschapsarchitecten in ons land, maar nog te vaak zijn wij te bang om een mooi en functioneel plein te maken, zoals dat in Spanje en Italië wel lukt. Nederlandse ontwerpers kunnen de intimiteit van

“Mijn basis is zintuiglijk bepaald”

zo'n ruimte niet onder woorden brengen en zitten vaak vast in het syndroom van authenticiteit; we zijn bang om niet origineel gevonden te worden."

IDEALEN

Voor de Rotterdammer is en blijft de sociale context van zijn werk misschien wel het allerbelangrijkste, ook op 61-jarige leeftijd. Hij peinst er dan ook niet over om zich de komende jaren een meer terughoudende rol binnen KuiperCompagnons te gunnen. "Ik ben geen type om in de tuin te gaan zitten of te gaan vissen, ik sterf liever in het harnas. Wel wil ik graag wat meer doen met mijn idealen. Concreet?

Ik zou op nationaal niveau iets willen terugdoen voor de samenleving, een soort Planeet zonder Grenzen. Daarin bundelen we alle kennis en kijken we hoe we in grote steden moeten omgaan met thema's als urbanisatie en immigratie. Uiteraard spelen de arme landen, feitelijk de dorpen van de wereld, daarin ook een rol. Het omgaan met dit soort vraagstukken past wel in mijn idealen uit de jaren zestig: zo vrij als een vogel de grens kunnen oversteken, zonder beperkingen en belemmeringen. Dat gevoel wil ik nog graag een keer opnieuw beleven."

De schets die Ashok Bhalotra in 1988 maakte, vormde de basis van het ontwerp van Kattenbroek.

“Veel moderne winkelcentra gaan gebukt onder een design-politie.” Dit is de stellige overtuiging van Jos van Eldonk, architect bij Soeters Van Eldonk Ponec architecten. Zijn ontwerp voor woon- en winkelcentrum De Parade in Nootdorp was dan ook wars van allerlei abstracte en fantasieloze elementen. Of zoals Van Eldonk het zegt: “De Parade is niet gestyled volgens een modernistisch concept.”

NOOTDORPS WOON- WINKELCENTRUM GAAT DE STRIJD AAN MET HET ‘VINEX-GEVOEL’

‘De Parade eerder stadje dan winkelcentrum’

Tussen het oude centrum van Nootdorp en de Vinex-locatie Ypenburg is op de plaats van de voormalige draf- en renbaan eind jaren negentig een nieuw winkelcentrum gerealiseerd. Alleen de straatnamen, zoals Pikeur en Galop, herinneren nog aan dit verleden. En wellicht dat het ronde straatverloop de bezoeker nog opvalt, maar dat is dan toevallig. Want Van Eldonk heeft bewust niets in het straatbeeld gecreëerd dat herinnert aan de draf- en renbaan. “De opgave was een nieuw, tweede hart voor Nootdorp te ontwikkelen. Dit toekomstperspectief vond ik belangrijker dan terugrijpen op de typologie van de renbaan.”

DORPSSTRAAT

Het oude, historische centrum van Nootdorp –gelegen rond de Dorpsstraat– heeft in de loop der eeuwen zijn vorm gekregen. De Parade daarentegen is het product van een door de gemeente Pijnacker-Nootdorp uitgeschreven prijsvraag. Ondanks de

We bemerken bij de Nootdorpers een vrees voor het woord Vinex. Bij hen leefde het gevoel ‘Den Haag komt eraan en overrompelt ons met moderne betonblokken.’

Bij woon- en winkelcentrum De Parade is daarom bewust gekozen voor een straatbeeld waarin thema’s uit de Dorpsstraat terug te vinden zijn. Trap- en spitsgevels, torentjes en gebakken klinkers sieren het blikveld van de bezoeker. De huizen en winkels staan niet in een recht lint om de individualiteit en intimiteit van de panden te benadrukken. Van Eldonk wilde hiermee bereiken dat de bezoeker niet direct het hele straatbeeld kan overzien, waardoor er steeds elementen zijn die voor een verrassing zorgen.

CENTRAAL TAPIJT

Als tegenwicht voor de grote diversiteit aan architectuur en kleur in de gevels, koos de architect voor een zo rustig mogelijke invulling van het openbaar

De huizen en winkels staan niet in een recht lint, zoals op deze tekening te zien, om de individualiteit en intimiteit van de panden te benadrukken.

“Niet terugrijpen op de typologie van de renbaan”

verschillen in locatie en ontstaansgeschiedenis vormen de twee gebieden toch een eenheid. Dit is volgens Van Eldonk ook de kracht van het project. “Tijdens het ontwerpen hebben we er goed op gelet welke gevolgen het verplaatsen van het commerciële hart van het dorp zou hebben op het oude centrum.

gebied. Kleurige figuren zouden al snel ‘too much’ worden. De bestrating is dan ook voornamelijk uitgevoerd in rood-paarse straatbakstenen. “Er is bewust gekozen voor een centraal tapijt met een donkere kleur, omdat vuil dan minder opvalt en de kleurige gevels beter tot hun recht komen. ➤

“De Parade is niet gestyled volgens een modernistisch concept”

Natuurlijke materialen ogen daarbij heel fris en gaan in de loop der jaren meer leven. Dit maakt een straat rijker.” Van Eldonk vindt de relatief kleine straatbaksteen een uitermate geschikte steen om de intimiteit van de straten te benadrukken. Een grote steen was in zijn ogen te opdringerig in het straatbeeld.

Bij alle keuzes die Van Eldonk bij de ontwikkeling van het woon- en winkelcentrum gemaakt heeft,

vond hij het belangrijk een verbinding te creëren met de bestaande Dorpsstraat. “In de loop der tijd moet er een koppeling plaatsvinden tussen beide gebieden. De straten in De Parade zijn daarom bewust in het verlengde van de bestaande straten gelegd en hebben dezelfde introverte indeling. De Parade is daardoor eerder een stadje dan een winkelcentrum.” ■

Natuurlijke materialen als straatbaksteen maken een straat rijker, stelt architect Jos van Eldonk.

COLUMN

DR. C.P. (CEES) VEERMAN
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Wat kan een minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vertellen over stedenbouw en planologie? Oftewel: wat heeft een boer te maken met een straatbaksteen? Steeds meer, want ik denk dat Nederland mooier wordt als we goed nadenken over de manier waarop we ons landschap inrichten. Ik vind dat landschapsarchitectuur samen moet gaan met andere vormen van architectuur, stedenbouw en infrastructuur. Nu is een goed moment om daar extra aandacht aan te besteden, want er zijn op het platteland ontwikkelingen die een grote invloed hebben op ‘het gezicht van Nederland’.

Beeldbepalend is dat toenemende concurrentie in de landbouw veel boeren dwingt anders te gaan werken of zelfs te stoppen. Daardoor loopt het platteland niet leeg, maar er is wel schaalvergroting en ook alternatief ondernemerschap: boerencampings, ijsboerderijen, fruitwinkeltjes, noem maar op. Tegelijkertijd nemen 16 miljoen Nederlanders bezit van het platteland. Dagjes-

Maar niet alleen woningen, ook bedrijfs-terreinen, afvalstortplaatsen, nutsvoorzieningen, waterberging, windmolens. Alles zoekt een plaatsje in de groene ruimte.

We zullen een nieuwe balans moeten vinden tussen de kwaliteit van ons landschap en de manier waarop we er gebruik van maken. We moeten kwaliteiten vasthouden, zoals rust, ruimte, openheid, biodiversiteit. Maar tegelijkertijd willen we wonen, werken, reizen, recreëren.

We hebben al een paar goede zetten gedaan om die balans dichterbij te brengen. Van oudsher investeert mijn ministerie in landinrichtingsprojecten en in aanleg en beheer van recreatie- en natuurgebieden. Denk aan de nationale landschappen, zoals de veenweidegebieden. Ander goed voorbeeld is het werk aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie, waardoor we landschap, natuur, forten en vestingwerken opnieuw met elkaar in samenhang brengen.

Kenmerkend voor ons streven naar meer samenhang tussen stad en land is tot slot de komst van de Rijksadviseur voor het landschap, Dirk Sijmons.

DE BOER EN DE STRAATBAKSTEEN

mensen, toeristen, wandelaars, fietsers. Wie op het platteland woont, ziet steeds meer recreanten komen. Ook dat heeft invloed op het landschap: bungalowparken en campings, steeds meer fiets- en wandelpaden, maneges.

En dan heb ik het nog niet gehad over de ‘gewone’ verstedelijking. Nieuwe woningen zijn de afgelopen 50 jaar altijd gerealiseerd op landbouwgrond en dat zal de komende 50 jaar niet anders zijn.

Hij gaat nauw samenwerken met de Rijksbouwmeester. Daarmee krijg ik als minister van LNV advies dat ik nodig heb om samen met mijn collega's in het kabinet een geïntegreerde visie te ontwikkelen op de inrichting van ons land.

Samengevat: Boeren en straatbakstenen zijn steeds vaker onderwerp van dezelfde discussie. Wat mij betreft is dat een goede zaak. Nederland wordt er mooier door.

Het nieuwe KOMO-certificaat straatbaksteen

EEN PLUS OP CE-MARKERING

Kwaliteit is een van de belangrijkste factoren die straatbaksteen kenmerkt. Het KOMO-certificaat vervult in Nederland al jarenlang een cruciale rol voor een optimale kwaliteitswaarborg. Na de recente invoering van de Europese norm voor straatbaksteen zal in 2005 een nieuw daarop toegesneden KOMO-certificaat beschikbaar komen. De verplichte CE-markering is daarbij volledig inbegrepen, maar die biedt lang niet de kwaliteit en zekerheid van het KOMO-certificaat. Alleen met het nieuwe KOMO-certificaat blijft de vertrouwde meerwaarde onveranderd bestaan.

In het Technisch Centrum voor de Keramische Industrie TCKI (Velp) worden onder meer straatbakstenen beproefd.

In dit artikel worden de kenmerken van de certificering en de achtergronden van de aanpassingen nader belicht. Het bij dit nummer van Contour Straatbaksteen gevoegde leaflet geeft meer gedetailleerde informatie over de eisen, eigenschappen en kwaliteitscontrole van het nieuwe KOMO-certificaat, in vergelijking met CE-markering.

KOMO-CERTIFICAAT: EEN WAARBORG VOOR KWALITEIT

Voor straatbaksteen bestaat reeds jarenlang een –vrijwillig– systeem van kwaliteitsborging dat onder de vertrouwde vlag van KOMO wordt gevoerd. De belangrijkste kenmerken van deze certificering zijn allereerst een selectie van specifiek voor straatbaksteen geldende eisen zoals wateropname en buigtreksterkte. Daarnaast vindt er een externe controle plaats van het productieproces en het eindproduct (met behulp van steekproeven), maar vooral ook door middel van partijkeuringen door inspecteurs van de certificerende instelling.

De certificering wordt bij alle producenten uitgevoerd door de officieel erkende instellingen Kiwa en IKOB-BKB op basis van een Nationale Beoordelingsrichtlijn.

De eisen die aan straatbaksteen in dit kader worden

gesteld, zijn ontleend aan de Standaard RAW Bepalingen, hét handboek voor de grond-, weg-, en waterbouw.

Verder wordt straatbaksteen bij de KOMO-certificering getoetst aan het in Nederland wettelijk voorgeschreven Bouwstoffenbesluit, zodat aan deze milieuverplichting wordt voldaan.

HARMONISATIE DOOR EUROPESE NORMEN

In het kader van het vrije Europese handelsverkeer zijn voor straatbaksteen, evenals voor andere bouwproducten, Europese normen ontwikkeld ter vervanging van nationale normen.

Met deze Europese normen wordt per product een aantal eigenschappen op dezelfde wijze gedefinieerd en worden uniforme beproevingsmethoden vastgelegd. Er worden echter zeer beperkt eisen gesteld aan voornamelijk prestatieclassen van eigenschappen die de producent declareert.

De verplichte kwaliteitscontrole is beperkt tot een door de producent uit te voeren type onderzoek en

een interne productiecontrole. De Europese norm houdt bovendien geen rekening met nationale milieuwetgeving zoals het Bouwstoffenbesluit.

CE-MARKERING STELT MINIMUMEISEN

De CE-markering is de verplichte wijze waarop producenten de bouwproducten specificeren voor een beoogde toepassing, gebaseerd op de Europese normen. Tevens is daarin opgenomen op welke wijze de kwaliteitscontrole moet plaatsvinden.

Het is een misverstand dat CE-markering zekerheid en hoge kwaliteit biedt, want er gelden slechts minimumeisen voor veiligheid, gezondheid en milieu. En wat het laatste betreft, is er sprake van een beperkte invulling aangezien regelingen zoals het Nederlandse Bouwstoffenbesluit aan EU-lidstaten worden overgelaten.

De beoogde toepassingen voor straatbaksteen zijn voor CE-markering als volgt: binnen of buiten, als bestrating, vloer of voor daken, en tenslotte in open of gesloten verharding. ➤

NIJEUWE EIGENSCHAPPEN IN DE EUROPESE NORM NEN EN 1344

De basis voor CE markering ligt in de (Engelstalige) Europese productnorm NEN EN 1344 Gebakken straatsteen - Eisen en beproevingsmethoden), die is gepubliceerd in april 2002. De Nederlandstalige versie zal voor het eind van 2004 in België en Nederland identiek worden gepubliceerd.

De eigenschappen en beproevingsmethoden in NEN EN 1344 wijken in veel opzichten af van de decennia lang gehanteerde begrippen uit de RAW Standaard, zoals minimale afmetingen, buigtreksterkte, wateropname, vorm, uiterlijk en structuur.

Hiervoor in de plaats komen: maatafwijking van de gemiddelde maat, de maatspreiding en transversale breukbelasting (mechanische sterkte), terwijl nog een aantal nieuwe eigenschappen hun intrede doen: vorst/dooi weerstand (duurzaamheid), slijtweerstand, glij/slipweerstand

(stroefheid) en de duurzaamheid daarvan, evenals de eis dat asbest en formaldehyde niet mogen voorkomen. Wateropname (in volume) komt in de Europese norm niet meer voor.

Daarnaast is er een aantal facultatieve eigenschappen dat samenhangt met specifiek gebruik van de gebakken straatsteen: zuurbestandheid en warmtegeleiding. Ten slotte wordt ten aanzien van brandgedrag gesteld dat gebakken straatsteen voldoet aan de eisen van brandreactie en uitwendig brandgedrag.

In samenhang met de nieuwe eigenschappen worden in NEN EN 1344 zes nieuwe beproevingsmethoden beschreven: afmetingen, vorst/dooi weerstand, transversale breukbelasting, slijtweerstand, ongepolijste glij/slipweerstand en zuurbestandheid.

Verder beschrijft de Europese norm de wijze van bemonstering, de conformiteitbeoordeling en de uniforme markering van relevante gegevens op de verpakking, de leveringsbon of de kwaliteitsverklaring van de stenen.

Met het slinger-wrijvingtoestel wordt de stroefheid (glij/slipweerstand) bepaald.

Op het KOMO-certificaat straatbaksteen kunt u ook onder CE markering blijven rekenen!

Voor straatbaksteen in de meest toegepaste, open bestrating buiten, worden lang niet alle eigenschappen van de Europese norm verplicht gesteld voor CE-markering, bovendien niet op het hoogste niveau (alleen vorst/dooiweerstand).

Voor de kwaliteitsborging is geen enkele externe keuring verplicht, noch bij het type onderzoek, de productiecontrole of steekproeven van het eindproduct. Van partijkeuringen is in het geheel geen sprake. Er kan derhalve met een eigen verklaring van de fabrikant worden volstaan.

NIEUW KOMO-CERTIFICAAT AAN DE TOP

In 2005 wordt het nieuwe KOMO-certificaat straatbaksteen ingevoerd dat volledig is gebaseerd op de nieuwe Europese normen. Dit houdt in dat aan nieuwe eigenschappen voldaan zal worden die tot dusverre niet gehanteerd zijn. Andere eigenschappen komen te vervallen. De Standaard RAW Bepalingen zullen ook in 2005 nieuw worden uitgegeven en voor veel bouwproducten zoals straatbaksteen, verwijzen naar Europese normen.

Om de traditie van het huidige KOMO-certificaat voort te zetten, is bij het nieuwe KOMO-certificaat

V.l.n.r.: twee laboratoriumproeven, voor de kromheid en de mechanische sterkte (transversale breukbelasting), en de hamerproef op het tasveld. Bij de laatste worden 100 stenen per tas door handmatig afkloppen gecontroleerd door de inspecteur.

DE BEOORDELINGSRICHTLIJN BRL 2360 STELT OVER DE EINDKEURING VAN DE PRODUCTEN HET VOLGENDE:

Alle tassen straatbaksteen, vallend onder het toepassingsgebied, moeten op het geregistreerde tasveld ter keuring aangeboden worden. De eindkeuring omvat de volgende aspecten:

- elke aangeboden tas straatbaksteen wordt visueel beoordeeld om vast te stellen of deze regelmatig van structuur en gelijkmatig doorbakken is, een en nader overeenkomstig het gewaarmerkte referentiemonster, gedeponeerd bij de certificatie-instelling;
- elke aangeboden tas straatbaksteen wordt met een 400 grams stalen hamer afgeklopt om op basis van de klankindicatie de wateropneming en verborgen onvolkomenheden, volgens bijlage 10, vast te stellen;
- van elke aangeboden tas straatbaksteen wordt een aselekt monster van 10 producten nagemeten om vast te stellen of deze binnen de daaraan gestelde lengte maatafwijkingen blijft."

expliciet gekozen voor een veel groter aantal eigenschappen dat getoetst zal worden dan bij CE-markering. Maar bovendien is voor KOMO, anders dan bij CE-markering, voor de meeste eigenschappen de hoogste klasse verplicht.

Ook wordt de verplichte toetsing aan het Bouwstoffenbesluit die bij CE-markering buiten beschouwing blijft, volledig voortgezet. Verder wordt de huidige praktijk van kwaliteitsborging niet gewijzigd en blijft de onafhankelijke, externe keuring bij de toelating, de productie- én de steekproefcontrole door de certificerende instelling verplicht. Tenslotte blijft de unieke partijkeuring door de inspecteurs van de certificerende instelling onverkort gehandhaafd.

CE-markering is dus ruimschoots inbegrepen, zowel wat eisen betreft als de kwaliteitscontrole.

EEN PLUS OP CE-MARKERING

Het nieuwe KOMO-certificaat straatbaksteen biedt daarmee de zekerheid en het gemak van de meest optimale kwaliteitsborging die tot dusverre bestond. Het voldoet dus én aan de eisen van de Europese harmonisatie (met minimale CE-markering) én aan het in Nederland vertrouwde hoge KOMO-

kwaliteitsniveau. Ook aan de wettelijke eisen van het Bouwstoffenbesluit wordt onverkort voldaan.

Het blijft voor afnemers dus van groot belang om, ondanks CE-markering, ook in de toekomst het KOMO-certificaat te blijven vragen, zodat het in de bestekken voorgeschreven wordt.

OP HET KOMO-CERTIFICAAT STRAATBAKSTEEN KUNT U BLIJVEN REKENEN!

KLINKERS IDEALE VERHARDING BIJ HISTORISCHE ÉN NIEUWE LANDGOEDEREN

Nederlandse landgoederen omarmen straatbakstenen

Straatbakstenen zijn op landgoederen en buitenplaatsen veelvuldig ingezet, omdat ze van nature passen bij het historische karakter van landgoederen. Was een landheer vroeger vrij in zijn keuze voor bestratingen, nu kan een restauratie of aanleg niet meer plaatsvinden zonder rekening te houden met de Monumentenwet. Sinds de tachtiger jaren kent Nederland naast historische ook nieuwe landgoederen. Deze zijn ontstaan toen failliete boeren een nieuwe bestemming voor hun landbouwgrond zochten. Ons land kent talloze voorbeelden van landgoederen, kastelen en buitenplaatsen waarbij straatbaksteen een dominante rol speelt in de verharding van de omringende ruimte. In dit thema-artikel van Contour Straatbaksteen geeft de redactie een kijkje op de inrichting van historische én nieuwe Nederlandse landgoederen.

De verharding op en rond buitenplaatsen kent een grote diversiteit zoals straatbaksteen, grind en veldkeien. Dit komt volgens Etty Tideman, directeur beleid van de Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen, doordat er geen regels zijn voor de verharding op dit soort terreinen. De bestrating van oprijlanen en pleinen gebeurde in eerste instantie vanuit praktisch oogpunt. Toen in de 17e eeuw steeds meer adellijke lieden zich in koetsen verplaatsten, was een modderige weg met kuilen oncomfortabel. Tegenwoordig gaat het historische aspect voor het praktische. “Bij restauraties worden oprijlanen en binnenplaatsen zoveel mogelijk in oude glorie hersteld. Maar we gaan wel voor evenwicht; de dagelijkse bezigheden moeten geen hinder ondervinden van het historische aspect.” Maar ondanks dat er geen wettelijk vastgestelde regels zijn over de verharding op buitenplaatsen, worden de eigenaren wel geacht rekening te houden met het oorspronkelijke profiel in de bestrating. Als karrensporen in de loop der eeuwen een profiel uitgesleten hebben, mag daar bij herstraten niet een recht en strak wegdek voor terugkomen.

MONUMENTENWET

Voor eigenaren van particuliere buitenplaatsen, kastelen en landgoederen die op de monumentenlijst staan, gelden daarentegen meer rechten en plichten. Als onderdeel van de gemeentelijke bestemmingsplannen biedt de status van beschermd stads- en dorpsgezicht een globale planologische bescherming, terwijl de Monumentenwet een meer gedetailleerde bescherming inhoudt. Het is de taak van Monumentenzorg om in beide gevallen bij veranderingen te adviseren. Daarnaast zijn ook gemeenten actief pleitbezorger voor het behoud van monumenten door onder meer het opstellen van monumentenlijsten. Volgens Martijn Mehrrens, deskundige op het gebied van groene monumenten, is deze bescherming ook zeker noodzakelijk. “Elk landgoed, en daardoor ook de bestrating, wordt beschermd door de Monumentenwet. Toezicht op de inzet van verhardingsmaterialen bij beschermde historische buitenplaatsen is van groot belang voor het behoud van de karakteristiek ervan.” Mehrrens pleit voor hergebruik van bestaand bestratingmateriaal bij restauraties. Behalve dat hiermee een cultuurhistorisch element van de buitenplaats behouden blijft, is het tevens

een manier om kosten te besparen. Want wanneer een eigenaar besluit het landgoed niet open te stellen voor bezoekers vervalt elke fiscale steun. De inrichting en aanleg van de buitenruimte komt dan op de laatste plaats.

STATUS

De ontwikkeling van de bestrating op landgoederen en buitenplaatsen is te vergelijken met die in de stad. Door de grotere beschikbaarheid van straatbaksteen aan het einde van de 18e eeuw begonnen steeds meer landgoedeigenaren hun lanen en pleinen te verharden met klinkers in ijssel- of waalmaat. Voor de rijkere families was het een middel om goede sier te maken. Bestratingen met sierpatronen van natuursteen, gele ijsselklinkertjes en rode walen toonden rijkdom en verleenden daarmee status aan het gebouw en zijn bewoners.

NIEUWE LANDGOEDEREN

Naast de landgoederen die er al eeuwen liggen, zijn er ook nieuwe landgoederen. Onder het motto ‘rood voor groen’ stimuleren provincies particulieren een stuk akkerland om te zetten in bos en natuurgebied. Als tegenprestatie mogen eigenaren dan een ‘huis van allure’ bouwen op deze groene plek. Door de landelijke Natuurschoonwet (NSW) worden initiatiefnemers hierin financieel gesteund. Deze wet stelt dat landgoederen van vijf hectare of meer minimaal dertig procent met bos moeten worden beplant. Wanneer eigenaren aan deze voorwaarde voldoen, kunnen ze voor diverse belastingen, zoals onroerend zaakbelasting en inkomstenbelasting, fiscaal voordeel behalen.

LANGE ADEM

Rentmeester Pieter Witte van Witte Rentmeesters uit Hoog-Keppel begeleidt particulieren bij de realisatie van hun landgoed. “Voor het opzetten van een nieuw landgoed moet je een lange adem hebben. Ten eerste moeten de gemeentelijke bestemmingsplannen aangepast worden. Daarna duurt het nog eens jaren voor de natuur zich ontwikkeld heeft. Het opzetten van een nieuw landgoed is dus geen eenvoudige zaak.”

Er bestaat geen landelijke wetgeving voor het opzetten van nieuwe landgoederen en provincies en gemeenten hanteren dan ook hun eigen regels. Het is de provincie die beslist of het stuk

grond bebouwd mag worden en de gemeente op haar beurt bepaalt de invulling daarvan. Zo is de provincie Gelderland een groot voorstander van nieuwe landgoederen, terwijl de provincie Groningen liever het open karakter van het landschap behoudt. Welke houding overheden ook aannemen, initiatieven lopen regelmatig vast op bureaucratische rompslomp, planologische beperkingen of bezwaren van bewoners. Witte pleit voor een landelijke regelgeving waarmee al deze regionale wetgeving omzeild kan worden. Daarnaast moet het aanleggen van een landgoed volgens hem ook fiscaal nog aantrekkelijker worden.

DOORZETTINGSVERMOGEN

Het opzetten van een nieuw landgoed vergt dus veel doorzettingsvermogen. Wie dit –naast voldoende financiële middelen– bezit, geeft Witte een goede kans van slagen. “Het platteland stroomt leeg, waardoor veel landbouwgebieden vrij komen. Dit gaat zo snel dat Nederland binnen tien jaar een andere invulling van het platteland zal kennen. Het Rijk, provincies en gemeenten zullen in gaan zien dat dit een ‘booming business’ is.”

Maar ondanks zijn positieve kijk, ziet Witte ook wolven aan de horizon. Hij beseft dat er een beperkte markt is voor landgoederen, omdat er maar een kleine groep mensen is die de ontwikkeling van een landgoed kan betalen. “De doelgroep en de ingewikkelde regelgeving vormen nog steeds een belemmering”, besluit hij. ➤

Klinkers sieren Slot Zeist

De pleinen en tuinen van Slot Zeist zijn een waar lust voor het oog. De verharding is een samenspel van straatbakstenen en keien temidden van stijlvol aangelegde tuinen. Tijdens een grootschalige restauratie eind zestiger jaren is het voorplein in zijn oorspronkelijke staat teruggebracht. “Het bassecour is tegenwoordig weer vormgegeven zoals de stichter Willem Adriaan graaf van Nassau het in de 17e eeuw bedoeld had”, vertelt woordvoerder Els van Koningshoven trots.

De ligging van Slot Zeist was voor die tijd zeer ongebruikelijk. Het voorplein is gebaseerd op die van de Parijse stadspaleizen: een hoofdgebouw en twee zijvleugels omsluiten het zogenoemde cour d'honneur. De patronen en sierbestrating op dit plein waren bedoeld om de rijkdom van het huis te benadrukken. Doordat de openbare ruimte rondom Slot Zeist de ordening van het gebouw volgt, is deze een verlengstuk van de architectuur geworden. Sinds de voltooiing van de restauratiewerkzaamheden is het slot eigendom van de gemeente Zeist. Die gebruikt het pand ondermeer voor officiële ontvangsten en exposities. “In de loop der jaren liepen de onderhoudskosten steeds verder op waardoor commerciële verhuur noodzakelijk werd. De status van gemeentelijk huis betekent dat wij ons aan strenge onderhoudseisen moeten houden. Maar dat is maar goed ook. Het slot fungeert soms letterlijk als het visitekaartje van Zeist en een slecht onderhouden terrein en gebouw zijn dan funest.” ➤

De verharding van Slot Zeist kent diverse elementen.

Kasteel Heeze ademt historie

Omgeven door bos en weide is Kasteel Heeze een oase van rust. Een lange tonronde klinkerweg voert vanuit het gelijknamige dorp naar het kasteel. In de verharding rondom Kasteel Heeze is niet zoals bij het Slot Zeist gespeeld met figuren en patronen. Bij de aanleg diende de bestrating vooral een functioneel doel: het weren van modder en waterplassen. Deze klinkerbestrating is niet alleen rondom het pand, maar ook in het kasteel doorgevoerd. In de koetshuizen, stallen en enkele berguimten sieren straatbakstenen de vloer.

Kasteel Heeze is in 1665 gebouwd door bouwmeester Pieter Post. In zijn plannen stond symmetrie in de gebouwen en omringende ruimte voorop. Zo is de bestating achter de toegangspoort een weerspiegeling van de poort zelf. Buitenshuis zijn alleen de belangrijkste wegen –zoals de oprijlaan, binnenplaats en bruggetjes– verhard.

Loek Mensink is huismeester van Kasteel Heeze en coördineert rondleidingen, feesten en huwelijken op het landgoed. Dit soort werkzaamheden zijn volgens hem hard nodig om het hoofd boven water te kunnen houden. Als rijksmonument krijgt Kasteel Heeze jaarlijks 18.000 euro subsidie voor onderhoudswerkzaamheden aan het gebouw en de omringende ruimte. “Gelukkig zorgt de duurzaamheid van straatbakstenen ervoor dat we voor het onderhoud aan de wegen niet veel geld kwijt zijn”, zegt Mensink opgelucht. ➤

Alleen de belangrijkste wegen rondom Kasteel Heeze zijn verhard.

Hof van Gaanderen: modern met een historisch tintje

Dat een particulier een lange adem moet hebben bij het realiseren van een nieuw landgoed toont de geschiedenis van het Hof van Gaanderen in de buurt van Doetinchem. De aanzet tot dit landgoed, waarbij landbouwgrond plaats moest maken voor bebossing en enkele woonkavels, stamt uit 1995. Anno 2004 zijn de plannen eindelijk zover gevorderd dat de woningen gerealiseerd mogen worden. En volgens rentmeester Pieter Witte ligt hier dan een van de mooiste landgoederen van de streek.

Ondanks de jarenlange strubbelingen ligt er nu een ambitieus plan klaar voor zeven landhuizen. Deze worden gebouwd op een eiland in het hart van het landgoed. De provincie Gelderland beloont elke vijf hectare nieuwe natuur of bos met een bouwvergunning voor een landhuis met drie eenheden. Een klein rekensommetje laat dan al snel zien dat het Hof van Gaanderen een landgoed van flinke omvang is. De wegen van het hof worden in straatbaksteen uitgevoerd om een landelijke uitstraling te behouden en tegelijkertijd een historische allure te creëren. De exacte invulling van de omringende ruimte is nog onderwerp van studie.

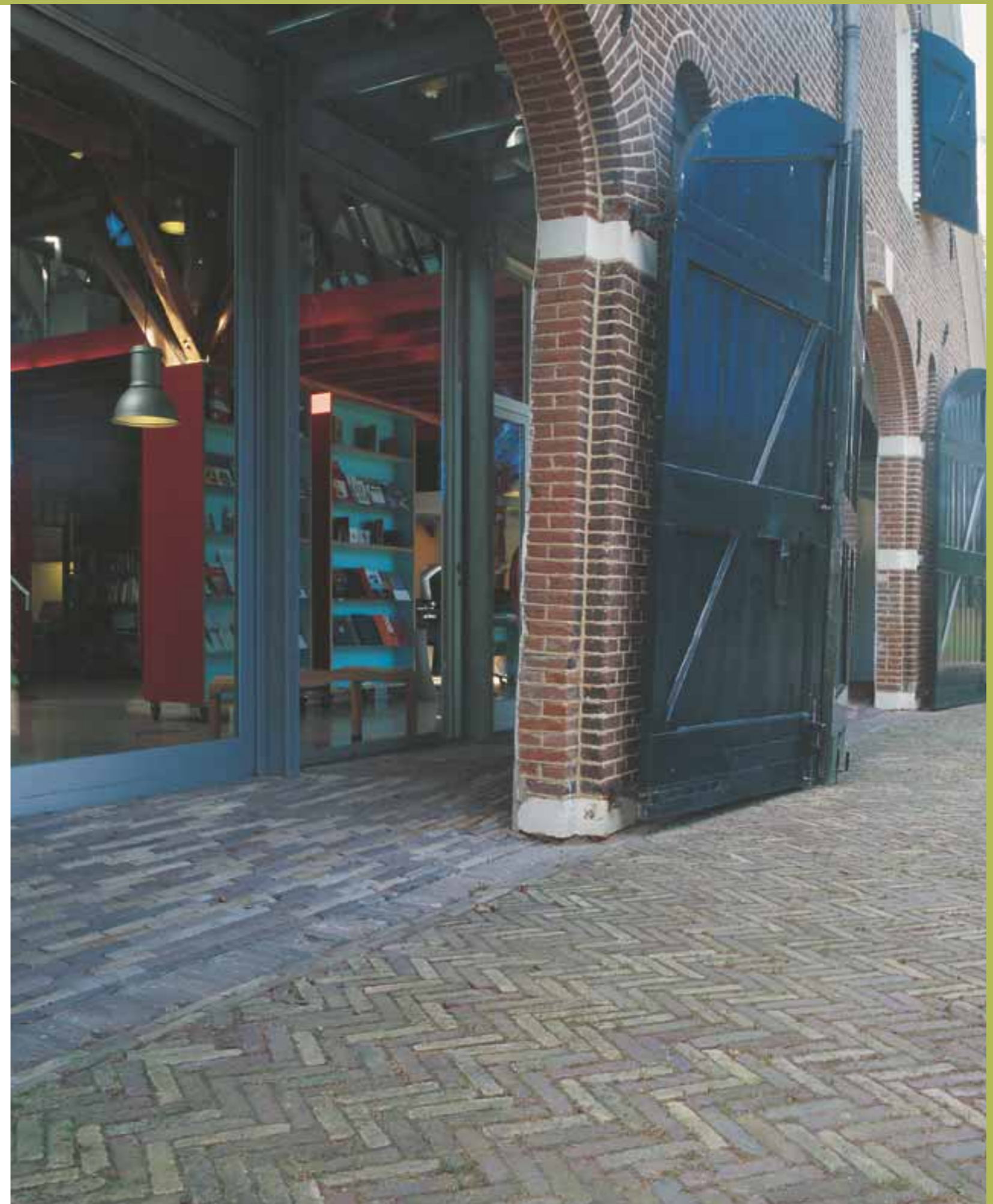
Het Mulra combineert wonen en ondernemen

Het gebouw op landgoed Mulra in Hoog-Keppel oogt in eerste instantie als een boerenbedrijf. Schijn bedriegt echter, want het pand biedt onderdak aan enkele gezinnen en een ontwerp bureau. De voormalige stallen van de hoeve bieden een bijzondere aanblik: de klinkerbestration voor het pand loopt door naar binnen. Doordat er een tweede gevel achter de oorspronkelijke gevel is geplaatst, is er een binnenstraat ontstaan van straatbaksteen. Loek Kemming, ontwerper bij het in de voormalige stallen gevestigde ontwerp bureau Vormgevers Associatie Hoog-Keppel, is uitermate tevreden met zijn bijzondere werkomgeving.

Landgoed Mulra toont aan dat een terrein niet per definitie opnieuw aangelegd hoeft te worden om het predikaat nieuw landgoed te krijgen. De fundamenten van de boerenhoeve zijn namelijk al enige eeuwen oud. Maar doordat het pand een nieuwe bestemming heeft gekregen –zakelijk in plaats van agrarisch– én het totaal gemoderniseerd is, spreekt men van een nieuw landgoed.

De zogenoemde binnenstraat vindt Kemming het meest bijzondere aan het gebouw. “De bestrating van straatbaksteen doet heel natuurlijk aan. Door de diverse kleurnuances past de verharding perfect bij de rest van het gebouw. Bezoekers komen allereerst binnen door de oude staldeuren. Hierachter zit een glazen gevel waardoor ze al binnen lijken te zijn, maar dat toch nog niet écht zijn. Gasten worden als het ware twee keer onthaald.” Doordat de bestrating van het voorplein doorloopt naar binnen zijn er geen drempels in het gebouw. Deze, zoals Kemming het noemt, ‘eenheid met de natuur’ wordt nog eens versterkt door veel beglazing en open ruimten in het pand. ■

Twee verschillende vormen van nieuwe landgoederen: Hof van Gaanderen (links) en landgoed Mulra.

Steden aan de rivier: de IJssel

Rivieren zijn nadrukkelijk aanwezig in het Nederlandse landschap en vormen de hartslagaderen van de straatbaksteenfabrieken. Daarnaast zijn de waterwegen ook cultuurhistorisch en economisch van grote invloed op de ontwikkeling van een stad. Contour Straatbaksteen dook daarom in diverse (stads)archieven en onderzocht hoe beeldbepalend rivieren zijn voor een gebied. In deze eerste aflevering van Steden aan de rivier komen Doesburg, Zutphen en Deventer aan bod; de drie zuidelijkst gelegen Hanzesteden aan de IJssel.

[1]

Doesburg: weer stad aan het water

Het stratenpatroon van Doesburg is al eeuwen vrijwel ongewijzigd gebleven.

De meeste steden langs de IJssel hebben een aantrekkelijk waterfront. Doesburg heeft dat echter, ondanks dat zij zich profileert als 'stad aan het water', niet. Het nieuwe IJsselkadeproject moet hier verandering in brengen. De middeleeuwse straten van de binnenstad worden doorgetrokken naar de IJssel waardoor er weer contact ontstaat tussen de twee elementen. Cees Duindam, civiel technisch medewerker bij de gemeente Doesbug, verduidelijkt: "Doesburg ligt nu met de rug naar de rivier gekeerd, straks is de rivier het gezicht van de stad."

Doesburg is gelegen op het punt waar de Veluwe, Achterhoek en Liemers samenkomen. Een grondige restauratie in de gehele binnenstad heeft niets afgedaan aan het eeuwenoude straten-

patroon: dit is al 500 jaar vrijwel ongewijzigd gebleven. Duindam: "We hebben het verleden modern terug laten komen. De stad is opgepoetst, maar heeft niets van haar glans uit haar glorieuze Hanzejaren verloren." Tijdens deze bloeiperiode werden de steenovens voor de stad uitsluitend opgestookt voor de productie van metselbakstenen voor de stadsmuren en poorten. De bestrating in die tijd bestond hoofdzakelijk uit op de Veluwe opgegraven veldkeien.

Pas in de 19e eeuw werden de straten en pleinen verhard met gebakken klinkers. Met de steenfabrieken voor de poorten was de aanvoer van de stenen geen probleem. Het was echter om financiële redenen dat straatbakstenen zo lang uit het straatbeeld gebleven zijn en voornamelijk grind als bestrating diende. >

Zutphense inwoners 'steenrijk' door straatbaksteenindustrie

Daar waar het de historische stad betreft, is restaureren in plaats van moderniseren het credo in Zutphen. De binnenstad van Zutphen anno 2004 is dan ook nog een blauwdruk van de stad zoals zij in de 13e eeuw tijdens de Hanzetijd is gegroeid. De straatbaksteenindustrie was in tegenstelling tot in Deventer en Doesburg tot 30 jaar geleden in Zutphen nog een levendige, winstgevende industrie. "Wie de 18e en 19e eeuwse archieven van de stad erop naslaat, zal ook ontdekken dat de Zutphense baksteenbakkers letterlijk 'steenrijk' werden", vertelt Michel Groothedde, archeoloog in Zutphen.

De IJssel ontwikkelde zich in de 12e eeuw definitief tot een tak van de Rijn. Zutphen werd hierdoor een handelspost tussen het Rijnland en de landen rond de Noordzee en Oostzee. De Zutphense schepen domineerden door de vrijstelling van het betalen van de vele riviertollen op de Rijn. Mede hierdoor had de stad een goede positie richting het achterliggende Rijnland. Daardoor kon Zutphen veel eerder dan bijvoorbeeld Doesburg tot ontwikkeling komen en ten volle profiteren van de Hanzetijd.

Bakstenen zijn al vanaf de 13e en 14e eeuw een belangrijk handelsproduct voor de stad. Waren het eerst vooral metselbakstenen die in de ovens langs de IJssel gebakken werden, vanaf de 18e eeuw verlieten ook straatbakstenen de fabrieken. Dat het beroep van baksteenbakker geen onaanzienlijke bezigheid was en de beoefenaar zeker geen windeieren legde, blijkt wel uit het feit dat er regelmatig leden van de rijke families in de baksteenindustrie doordrongen tot belangrijke bestuursfuncties in het stadsbestuur en de rijke maatschappelijke instellingen.

De aanwezigheid van de steenfabrieken voor de poorten van de stad zorgde ervoor dat Zutphen al vroeg een klinkerbestrating had. Op enkele plaatsen in de stad zijn nog van deze vroege IJsselklinkers te vinden. Veel straatbakstenen stammen echter uit latere eeuwen. "De historische stoepen, straten, pleinen en uitstallingsbreedtes bij winkels zijn zoveel mogelijk bewaard gebleven bij de recentelijke herinrichtingen. Zutphen heeft tenslotte een verleden van straatbakstenen en dat moet ook in de huidige tijd zichtbaar blijven", besluit Groothedde. ➤

Zutphen heeft een verleden van straatbakstenen. Archeoloog Michel Groothedde pleit voor handhaving van dit straatbeeld.

Eenheid en samenhang bij Deventer herinrichting

Tegenwoordig is Deventer vooral bekend om zijn jaarlijkse boekenmarkt waar boekenliefhebbers uit heel Europa op af komen. In de 14e eeuw verwierf de stad echter wereldfaam als één van de belangrijkste Nederlandse Hanzesteden. De kleiputten voor de stadspoorten werden al ruim 100 jaar geleden verlaten, maar straatbakstenen zijn nog overal in het straatbeeld te vinden.

Gesticht in de 9e eeuw als handelscentrum, groeide Deventer in de 14e eeuw uit tot een waar handelsknooppunt. In tegenstelling tot enkele andere Hanzesteden heeft Deventer nog het smalle stratenpatroon uit de 9e eeuw en heeft het stratenstelsel zich niet aangepast aan de latere breedte van twee ossenkarren. Na diverse stadsbranden in de Hanzetijd verordende het stadsbestuur dat alle huizen opgetrokken moesten worden uit baksteen. Langs de oever van de IJssel verrezen daarom steenfabrieken waar naast metselstenen in de loop der jaren ook straatbakstenen uit de ovens kwamen. De IJssel is nog steeds belangrijk voor de stedelijke identiteit van Deventer. De hoge, steile zandoevers waaraan vroeger schepen aan de voet voor de nederzetting konden aan-

meren, zijn de grote pleinen van nu zoals de Nieuwe Markt en het Grote Kerkhof.

Deventer heeft anno 2004 nog steeds “het klinkerbeeld dat bij een Hanzestad past”, vertelt Daaf Ledeboer, civiel technisch ingenieur binnenstad van de gemeente Deventer. Volgens hem is er geen enkel materiaal dat zo’n klassieke uitstraling heeft als straatbaksteen. Met de recente herinrichting is er dan ook hard aan gewerkt eenheid en samenhang te creëren in functie, historie en uitstraling. “In onze plannen volgden we specifiek de gevels van de panden in de binnenstad. Deze dragen allemaal nog een duidelijke stempel van het Hanzeverleden. We wilden de stad zo leesbaar mogelijk houden en de oorspronkelijke stratenloop laten spreken. Straatbaksteen zorgt voor een ingetogen no-nonsense sfeer die fantastisch bij onze stad past.” ■

De gemeente wil de binnenstad van Deventer zo ‘leesbaar’ mogelijk houden en de oorspronkelijke stratenloop laten spreken.

LITERATUUR

Uitgelezen

Door Michiel Nieuwenhuys

In deze editie van Uitgelezen heeft Michiel Nieuwenhuys zich volledig toegelegd op één boek dat de openbare ruimte in België beschrijft. Het is een dikke pil, maar daarom niet minder interessant.

Publieke ruimte - een andere aanpak

De eerste indruk: een dikke pil van 500 pagina's –effen groen zonder cover– net een woordenboek. Met een misaal-koordje als bladwijzer! Hoe bescheiden.

Dan de eerste bladzijden: de opmaak wat rommelig met strepen en blokjes in kleuren, niet heel modern, een uitvouwblad met meer tekstblokjes.... Het echte bladeren kan beginnen en er daalt een rust neer in een aaneenschakeling van gewone plaatjes. Bijna voelbaar proef je de buitenruimtes en het stedelijk of dorpsse tapijt in vele gedaantes, niet gemaakt of gelikt, zonder mensen. Lekker echt en lekker veel. Kortom: interessant.

SYSTEMATISCH

“Dit handboek heeft tot doel de kwaliteit van de publieke ruimte in Vlaanderen te verbeteren.” Het boek is systematisch van aanpak. Twee essays over de rol en betekenis van de publieke ruimte: ‘Publieke ruimten, waarom?’ van Jordi Ferrando en ‘Publieke ruimte in de netwerkstad’, van Ivan Nio. De andere aanpak komt tot stand door een verbreding en verdieping, waar drie kaders voor worden aangereikt: een theoretisch kader, een beleidskader en een proceskader. Een verzameling cases en uitgebreide beschrijvingen, met gedetailleerde projectanalyses voor het toetsen van de kaders, completeren de uitgave.

ESSAYS

Ferrando geeft een chronologisch beeld; de organische groei, de dominante opkomst van het verkeer en daarna de revival en teruggave van de publieke ruimte aan de gebruiker. Geeft nieuwe economische groei een impuls aan versterking van de publieke ruimten? Nio analyseert meer typologisch: de ontwikkeling van ruraal en vestingstedelijk naar stadslandschap en netwerkstad waarin de publieke ruimte niet

Technum nv
Bart van Gassen in opdracht van
afdeling Gesubsidieerde Infrastructuur,
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
ISBN 90-403-0140-9

meer het vertrouwde publieke domein is. Hij pleit voor brede samenwerking met een primaire rol voor de (lokale) overheid.

DIAGNOSE EN REMEDIE

Als belangrijkste oorzaken van het gebrek aan kwaliteit worden genoemd: versnippering, gebrek aan ruimtelijk ontwerp en een monofunctionele, eenzijdige inrichting in plaats van een integrale. De andere aanpak schuilt in diversiteit van gebruik, transformaties van bestaande en inrichting van nieuwe publieke ruimtes onder invloed van moderne maatschappelijke factoren: mobiliteit, recreatie en winkelcultuur, maar interfererend.

KADERS

Het theoretisch kader poogt abstracties concreet te maken door behandeling van werkwijze, doelstellingen en aandachtspunten, maar de systematiek wordt hier zover doorgezet dat het overzicht wat verloren gaat. Het beleidskader behandelt het gemeentelijke 'Umfeld' dat de basis vormt voor de inrichtingsplannen met de ruimtelijke structuur als startpunt. Helaas ontbreekt hier de onvermijdelijke concurrentie met andere gemeentelijke beleidsterreinen. Het proceskader doorloopt de fasering van de projecten van opdracht tot beheer en evaluatie.

CASES

De voorbeelden geven met tekst en illustraties een mooie waaier aan uitwerking met zowel ruimtelijke beelden, als opvallend veel detailopnames van de materialisatie en keuze van bestratingsmateriaal, beplanting, meubilair en verlichting. En wat zo opvalt: dit België presteert het met heel weinig verkeersborden.

De uitstekende leidraad en inspiratiebron die dit boek beoogt. ■

ACCENTEN DOMINEREN IN HERINGERICHT KERNWINKELGEBIED GOUDA

Goudse binnenstad: sober, strak en rustig

“Een herinrichting zoals Gouda nog nooit heeft gekend.” Zo noemen wethouder stadsontwikkeling Siebe Keulen en projectleider Bert van den Ham de herinrichting van de binnenstad. Sober, strak en rustig waren de uitgangspunten voor het project Binnenstad van binnenuit. Het resultaat is een stadshart waar rode straatbakstenen, in combinatie met accenten van natuursteen en kunstobjecten, het straatbeeld bepalen. Keulen en Van den Ham leggen uit wat de herontwikkeling voor Gouda betekent.

Het straatbeeld van Gouda in straten aangegeven. Overbodige elementen zijn verwijderd.

De herinrichting heeft een lange voorbereiding gehad. Al in 1997 zette Keulens voorganger Jaap Warners de eerste stappen in de ontwikkeling van het project Binnenstad van binnenuit. Het project had tot doel de concurrentiepositie van de stad te verbeteren. Een rommelige aanblik, verpaupering en allerlei planologische problemen zorgden ervoor

“In plaats van te laten zien wat in de mode is, draagt de omgeving nu bij aan de historische uitstraling van de stad”

dat de aantrekkelijkheid van de binnenstad voor bezoekers én winkeliers afnam. Onder de bezielenleiding van Warners is 32.000 m² bestrating vernieuwd. Twee jaar na de voltooiing van de herinrichting biedt het straatbeeld een totaal ander aanzicht. Terwijl voordien typering als ‘druk’ en ‘overbevolkt’ van toepassing waren, is het stadscentrum nu vooral rustig en sober. Het overdaad aan palen, reclameborden en straatmeubilair is verwijderd en heeft plaatsgemaakt voor strak vorm-

gegeven elementen. Uniformiteit en herkenbaarheid staat hierbij voorop. Keulen verklaart: “De inrichting van het winkelgebied vertoonde trendgevoeligheden. In de bestrating was elk decennium terug te vinden. In plaats van te laten zien wat in de mode is, draagt de omgeving nu bij aan de historische uitstraling van de stad.”

Het grootste aandeel in deze verbetering van het straatbeeld heeft de bestrating. Door voor ingetogen kleuren en verbanden te kiezen, blijft de nadruk liggen op de gevels. Om ervoor te zorgen dat de bestrating niet weer rommelig wordt, heeft de gemeente wat betreft beheer geen concessies gedaan. De eerste vijf jaar mogen de nutsbedrijven zich niet in de binnenstad vertonen. Mocht dat in het geval van een calamiteit toch nodig zijn, dan herstelt de gemeente zelf het wegdek op kosten van het nutsbedrijf.

VEENBODEM

Het overgrote deel van Gouda is gebouwd op een uitzonderlijk slappe veenbodem. Maar daar waar in de wijk Willenslande de speciale IFCO-methode (Intensief Forceren en Consolideren van Ondergrond) gebruikt wordt om te zorgen dat de grond niet verzakt, is de bodem van de binnenstad van zo'n goede kwaliteit dat dit niet nodig was. Dit neemt echter niet weg dat er snel wateroverlast kan ontstaan door het hoge grondwaterpeil in deze veenbodem. Met een geheel nieuw afwateringssysteem is dit probleem ondervangen. Dat dit systeem goed functioneert, is inmiddels al wel gebleken. Na diverse hoosbuien afgelopen zomer is er geen enkele winkel overstroomd.

De aangebrachte goten langs de winkels hebben nog een andere bijkomstigheid. Ze bleken een goed alternatief voor de invalidetegels met ribbels. “Van de plaatselijke minder- en invalidenorganisatie kregen we een compliment voor de praktische oplossing. Fietsen worden echter nog te pas en te onpas tegen winkelgevels geplaatst en

vormen dan natuurlijk een obstakel. Daarvoor moeten we nog maatregelen nemen”, zegt Van den Ham.

ACCENTEN

In het concept Binnenstad van binnenuit wordt grote nadruk gelegd op accenten in het straatbeeld. Deze moeten het kernwinkelgebied een stijlvolle aanblik geven. Zo staan op de zogenoemde stop- en kies plekken, in het gebied gecreëerde rustpunten, kunstwerken. Om rust en eenheid te bewaren koos de gemeente hierbij voor kunstwerken van straatbaksteen en natuursteen. Aan de voet van de Lutherse Kerk op de kop van de Lange Groenendaal staat een object met 95 klinkers die elk één van de 95 stellingen van Luther verkondigen. In de Wijdstraat komt nog een kunstwerk van ongeveer 9.000 straatbakstenen in vier verschillende kleuren. In deze speciaal te vervaardigen stenen komen uiteenlopende teksten te staan. Ze verwijzen naar producten die in het verleden en heden in de winkels in deze straat werden en worden verkocht. ➤

Gouda is voor toeristen en winkelend publiek een stuk aantrekkelijker geworden.

De kwaliteit van winkelstraten heeft door de herinrichting een flinke impuls gekregen.

Een ander accent zijn de natuurstenen stoepjes en banden op plaatsen waar hoogteverschillen overbrugd moesten worden. Van hetzelfde materiaal zijn de diverse bloem- en boombakken die door het gehele stadscentrum verspreid staan. Als de bomen direct in de grond geplaatst zouden worden, hebben ze door het hoge grondwaterpeil niet genoeg aarde om te kunnen wortelen. “De bakken hebben indirect tot gevolg dat het kwaliteitsniveau van de hele winkelstraat verder verbetert. De winkeliers van de Zeugstraat hebben zich bijvoorbeeld verenigd in een winkeliersvereniging en zij betrekken de

“Met de rust en de uitstraling in het straatbeeld, zit het wel goed”

bakken nu bij hun winkels door zitkussentjes op de randen te leggen”, zegt Van den Ham.

Regelmatig loopt de projectleider een rondje door de stad. Hij peilt dan de kwaliteitsbeleving van de binnenstad bij bezoekers, horeca en winkeliers. Tot nu toe kreeg hij louter positieve reacties. “Enige tijd geleden liep architect en stedenbouwkundige Ashok Bhalotra mee tijdens zo’n ronde. Hij was wild enthousiast over de sobere vormgeving van de terrasafscheidingsen die daar op dat moment stonden. Wanneer een vakman als Bhalotra zijn waardering uitspreekt over de rust en uitstraling in het straatbeeld, dan zit het wel goed met de Goudse binnenstad.” ■

DE BESTE ARGUMENTEN LIGGEN OP STRAAT

Straatbaksteen is een veelzijdig en kwalitatief hoogstaand product dat pleinen, parken en straten, maar ook de particuliere woonomgeving een tijdloos en hoogwaardig karakter geeft. Het is overal toepasbaar, onderhoudsarm, slijtvast en kent een lange levensduur. Bovendien kan het uitstekend gecombineerd worden met andere materialen. Voor informatie zie www.straatbaksteen.com, een informatiebron voor professionele gebruikersgroepen.

STICHTING PROMOTIE
STRAATBAKSTEEN

STRAATBAKSTEEN, BIJZONDER VOOR BINNEN EN BUITEN